

SCURTĂ INTRODUCERE LA ÎNVĂȚĂTURILE LUI ZARATHUSTRA

Ovidiu Solomon

„O carte pentru toți și pentru nimeni” (F. Nietzsche)

Cine a fost Zarathustra? Consultând *Dicționarul de filosofie*, descoperim că Zarathustra, cunoscut de greci cu numele de Zoroastru, este prorocul întemeietor al *zoroastrismului*, religie proprie popoarelor Iranului:

„Zoroastru ar fi un personaj istoric real, care ar fi trăit în secolul al VI-lea î.e.n. pe lângă regele Viștasp, de unde urmează că zoroastrismul ar reprezenta una dintre primele religii fondate istoric. În realitate însă, existența acestui proroc nu este dovedită. Lui Zoroastru i se atribuie crearea «Avestei», principala sursă de informații despre religia iraniană veche. Cea mai târzie carte din cele 21 de opere ale «Avestei» este «Bundehesh», biografia legendară a lui Zarathustra. Zoroastrismul este o religie antică evoluată în raport cu alte religii din epocă; el reprezintă o treaptă mai înaltă în dezvoltarea religiei în general, ceea ce explică faptul că reprezentările sale au un pronunțat caracter etic. Nucleul acestei doctrine îl constituie dualismul principiilor binelui și răului, reprezentate mitologic prin existența, pe de o parte, a spiritelor luminii și binelui (ahura), iar, pe de altă parte, a spiritelor întunericului și răului (devele).”¹

Zoroastrismul se numără printre religiile antice mai puțin cunoscute, în special la nivel european, însă aprofundări există, una dintre cele mai accesibile fiind colecția de texte editate și traduse de Mary Boyce², o autoritate în domeniul limbilor și religiilor iraniene, cu precădere asupra zoroastrismului (în engl. *Zoroastrianism*).

Așa grăit-a Zarathustra a apărut în anul 1885, iar acest titlu se repetă ca leitmotiv pe întreg parcursul cărții, echivalând, vom vedea că nu întâmplător, cu „Amin!” (Așa să fie!), formula creștină de încheiere a unui text religios. Întreaga carte este o lungă căutare și definiție a *Supraomului*, de-a lungul căreia profetul Zarathustra oferă învățături despre o ierarhie a valorilor pe care oamenii trebuie să și le însușească pentru a putea *crea* și accede la starea de *Supraom*.

Cartea este împărțită în patru părți, fără titlu, formate din capitole simple ce constituie teme de reflecții filosofice diferite. Senzația care te încearcă până la jumătatea cărții este că autorul a trecut contextual, însă aleatoriu, de la o idee la alta, până când totul se așază spre sfârșit sub forma unui traseu inițiativ, a unui *Îndreptar* de prefacere transcendențială a omului, de ascensiune la starea de *Supraom*, echivalentul omului *Sfânt*. De aceea, după *Precuvântarea și Cuvântările*

¹ *Dicționarul de filosofie*, București, Editura Politică, 1978.

² Mary Boyce, *Textual sources for the study of Zoroastrianism*, Manchester University Press, 1984.

M. Boyce a primit titlul de profesor emerit din partea Universității din Londra (University of London) cu specializarea în Studii Iraniene. Societatea Regală din Asia i-a recunoscut de asemenea meritele, prin acordarea unui premiu anual ce îi poartă numele.

lui Zarathustra ce deschid prima parte a cărții, urmează *Cele trei prefaceri* sau *Despre cele trei metamorfoze* ale conștiinței: *cămilă, leu și copil*, semnificând smerenia, libertatea și curăția, sub care se vor alinia toate fazele de prefacere a omului, până la conturarea omului sublim, desăvârșit, *semnul*³ îndeplinirii de către Zarathustra a misiunii lui:

„Gata! Leul a venit, copiii mei se apropie, Zarathustra e împlinit. Venit-a ceasul!”⁴.

Pentru a se asigura că cel ce *ascultă* are capacitatea de cuprindere suficient de extinsă încât să înțeleagă „de ce așa și nu altfel”, autorul a ales să utilizeze *alegoria* ca figură de stil, cele trei stadii menționate mai sus putând fi înțelese doar prin prisma acestui procedeu literar, acesta dominând, de altfel, pe întreg cuprinsul cărții.

Dialectica triadică a lui Nietzsche se sprijină pe filosofia predecesorilor săi germani (Hegel, Fichte, Schelling) până la punctul în care aceasta se învederează sub condiția producerii unui nou tip de ființă. La Hegel, știm că dialectica este ciclică, prin unitatea contrariilor, afirmate și negate de-a lungul istoriei, fiindu-și sieși suficientă, pe când Nietzsche vede la capătul evoluției materiei vii o finalitate, aceea a *mântuirii* omului *pe pământ* prin forța (voința) sa creatoare.

În filosofia românească, corespondentul prefacerii spiritului îl regăsim în *Devenirea întru ființă* a lui Noica, pentru care ultimul etaj al devenirii reprezintă „poziția privilegiată a celui care poate dialoga cu tot ceea ce *este*”⁵. Traducând în termeni sociologici noțiunea de devenire⁶ – trecerea mediului extern în mediul interior al ființei –, spunem că legătura dintre acestea este *comunicarea sufletească*, ce recuperează funcția religioasă a împărtășirii și o transpune în viața de zi cu zi, într-un cadru util, funcțional, prin *grija* față de *celălalt*. În cazul lui Zarathustra, împărtășirea cunoașterii îl depărtează de Dumnezeu, sau de zei, din pricina limitării omului de a-i egala, însă îl apropie de oameni:

„totdeauna spre oameni mă aduce fierbinteza mea voință creatoare. Cum dalta este atrasă de piatră”⁷.

Supraomul: între Om și Dumnezeu. Pentru a fi creator, „trebuie să fii o afirmare sfântă. Acuma spiritul are propria-i vrere: lumea pierzând-o, își câștigă o lume a sa”⁸. Supraomul este asemuit astfel cu *Sfântul*, dar nu prin harul pogorât de la Dumnezeu, ci prin dobândirea unui set de virtuți care-l ridică pe om la același rang de divinitate:

„Odinioară îl chemară-ți pe Dumnezeu, când rătăcise privirea pe mări departe, dar eu v-am învățat să-l invocați pe Supraom”⁹.

³ *Semnul* – titlul ultimului capitol din carte.

⁴ Friedrich Nietzsche, *Așa grăit-a Zarathustra*, București, Editura Edinter, 1991, p. 366.

⁵ Prin raportare la *întreg*.

Constantin Noica, *Devenirea întru ființă. Încercare asupra filozofiei tradiționale. Tratat de ontologie. Scrisori despre logica lui Hermes*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 168.

⁶ Constantin Noica, *op. cit.*, p. 368.

⁷ Friedrich Nietzsche, *op. cit.*, p. 97.

⁸ *Ibidem*, p. 28.

⁹ *Ibidem*, p. 94.

Supraomul este cel care trebuie să ia locul lui Dumnezeu, care a *murit*. Omul este ceva ce trebuie depășit, iar Supraomul este sensul pământului ce trebuie prețuit. De la *bestie* până la *Supraom* se întinde, ca o funie peste un abis, *omul*. Cu toate acestea, Zarathustra nu caută, în mod special, să dezmintă existența lui Dumnezeu, ci vine cu o soluție ipotetică la *obligația* omului de a-și da propria măsură:

„Și spre a-mi deschide spre voi inima toată, prieteni, vă voi spune: de ar fi fost Dumnezeu, cum aș fi răbdat eu însumi, să nu fiu Dumnezeu? Deci: nu există Dumnezeu. Iată concluzia pe care am tras-o, dar care mă trage și ea, la rândul ei”¹⁰.

Dar nu urmărește autorul, cu acest raționament, tocmai ridicarea omului decăzut, încurajarea acestuia de a trece de la *neputință* la *năzuință*, nimic altceva decât îndemnul creștin de a nu deznădăjdui? În dogma creștină, căderea în deznădejde se petrece când omul are un șoc *ontologic*, un simptom al pierderii sensului existenței și, odată cu el, a voinței *creatoare* de care vorbește Nietzsche. Acest lucru se poate întâmpla dintr-un singur motiv: slăbirea credinței în Dumnezeu. Astfel, autorul vrea să înlăture necesitatea credinței în Dumnezeu, pe care o consideră un construct, și să transfere această credință în potențialul omului de a se autodepăși:

„Dumnezeu nu-i decât o presupunere și nu vreau ca presupunerile voastre să vă fie mai mari decât voința creatoare”¹¹.

Afirmă asta fără să arate, însă, care-i finalitatea concretă a voinței creatoare, omul fiind astfel în continuare predispus să alunece în deznădejde, ajungând la același rezultat: *intemnițarea* omului în propria existență, dezinteresul acestuia de a fi rodnic, de *a vrea*; pe când această stare se află în totală opoziție cu esența învățăturilor lui Zarathustra:

„A vrea, este liberare! Aceasta-i adevărata concepție despre viață, despre libertate! Iată învățătura lui Zarathustra!”¹²

Sfântul Ioan Gură de Aur, în cartea sa *Problemele Vieții*, ne arată că deznădejdea și nepăsarea sunt cele două mari amenințări asupra voinței omului:

„Pe cel care a căzut în păcat, deznădejdea nu-l lasă să se ridice, iar pe cel care este în picioare, nepăsarea îl face să cadă. Deznădejdea îl lipsește pe om de bunătățile pe care le-a dobândit, iar nepăsarea nu-l lasă să scape de greutatele care îl apasă.”¹³

De aici vedem că așa-zisul *nihilism* al lui Nietzsche, ca presupunere a absenței și necunoașterii lui Dumnezeu, nu intră în contradicție cu dogma creștină, ci se oglindește fidel sub semnul aceluiași virtuți. Deși nihilismul, una dintre puținele ramuri ale filosofiei care admite posibilitatea nimicului absolut, a ființei

¹⁰ *Ibidem*, p. 95.

¹¹ *Ibidem*, p. 94.

¹² *Ibidem*, p. 96.

¹³ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Problemele Vieții*, Galați, Editura Egumenița, 2007, p. 339.

lipsite de orice sens obiectiv întru *Adevăr*, este adesea asociat cu Nietzsche, acesta nu l-a promovat ca pe un mod practic de viață, fiind mai degrabă un critic veritabil al acestuia. Heidegger, în *Metafizica lui Nietzsche*, vede *moartea* lui Dumnezeu proclamată de Nietzsche ca pe un fapt cu anumite dimensiuni istorice – o manifestare lumească – și nu ca pe o negare a Lui.

Nu întâmplător, pe tot cuprinsul cărții, se regăsesc elemente din *Filocalie*, expresii și mesaje biblice, majoritatea neotestamentare¹⁴, care au rolul de a-i conferi acesteia un caracter sacru, confirmat de regulă de comutarea ineluctabilă a conștiinței cititorului într-o stare de *priveghere*¹⁵.

Încheind acest scurt periplu în filosofia lui Nietzsche, putem spune că autorul a reușit, prin contradicția antagonică între toate stările și prefacerile ce preced *Supraomul*, să propună o soluție, aparent *alternativă*, pentru lipsa credinței în Dumnezeu – ce înăbușă voința *creatoare* a omului:

„Puteți voi oare, să-l gândiți pe Dumnezeu? Voința voastră de a afla Adevărul preface orice lucru în realitatea gândită de om, văzută și simțită de om. Să duceți gândul, așadar, până la limita propriilor voastre simțuri. Și ceea ce numiți voi lume, va trebui să începeți a o crea din nou. Trebuie să îi dați judecata, voința, chipul vostru, cum și iubirea voastră.”¹⁶

Cu precizarea că doar forma este alta; la nivel de conținut, soluția este aceeași, omul fiind „făcut după *chipul* și *asemănarea* lui Dumnezeu.”¹⁷, *noua* lume nefiind altceva decât urmare creației anterioare, înnoită deja prin Sfintele Taine:

„Ca urmare, în toate Tainele omul se înnoiește, murind omului vechi și înviind la viața nouă cea din Hristos”¹⁸.

Bibliografie

- Boyce, Mary, *Textual sources for the study of Zoroastrianism*, Manchester University Press, 1984.
 Eliade, Mircea, *La nostalgie des origines. Methodologie et histoire des religions*, Gallimard, 1971.
 Nietzsche, Friedrich, *Așa grăit-a Zarathustra*, București, Editura Edinter, 1991.
 Noica, Constantin, *Devenirea întru ființă. Încercare asupra filozofiei tradiționale. Tratat de ontologie. Scrisori despre logica lui Hermes*, București, Editura Humanitas, 1998.
 Sfântul Ioan Gură de Aur, *Problemele Vieții*, Galați, Editura Egumenița, 2007.
 Stăniloae, Dumitru, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia Ortodoxă*, ediția a II-a, București, Editura Patriarhiei Române, 2004.

¹⁴ Culegere/antologie din scrierile pustnicilor, monahilor și a clericilor ortodocși din secolele IV–XV.

– încadrarea pe trepte a virtuților și patimilor;

– titlul capitolelor („Despre virtute”; „Despre mântuire”; „Despre... ” etc.);

– expresii biblice „Cine are urechi de auzit să audă”.

¹⁵ Mircea Eliade, *La nostalgie des origines. Methodologie et histoire des religions*, Gallimard, 1971.

¹⁶ *Ibidem*, p. 95.

¹⁷ *Facerea*, 1, 25–26.

¹⁸ Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia Ortodoxă*, ediția a II-a, București, Editura Patriarhiei Române, 2004, p. 677.